

Երբ գորգարին գեղածիծաղ  
Տերեւայից ծառք անտառաց  
Էւ յամենուտ հնչեն յոլորտս  
Պանդուխտ թռչնոց երգ աւետեաց,  
Ո՛հ, դու, սիրտ իմ, մի հրճուիր, մի,  
Զէ այն գարուն Հայաստանի,  
Երբ խառն անդեռայր կախաց, եղանց  
Լիւն ի գաշտն ըզբառաչիւն  
Էւ ի լերինս արօտախան  
Հօտից քաղցրիկն հնչէ մայիւն,  
Ո՛հ, դու, սիրտ իմ, մի հրճուիր, մի,  
Զէ այն գարուն Հայաստանի,  
Երբ այգեսպանք մեր եւ պարտէզք  
Մանրաբուսեալք պտղովք անուշ՝  
Կոչեն դմեզ հրճուտնս յանդուն,  
Էւ մշակին փողփողէ յայս,  
Ո՛հ, դու, սիրտ իմ, մի հրճուիր, մի,  
Զէ այն գարուն Հայաստանի,

Այլ երբ ի լոյս սուրբ գիտութեան  
Կայտաւն սգիք Հայոց համայն,  
Ի միութիւն, յերկնային սէր  
Գրկէ. գգուէ այլ իւր ընկեր,  
Վարժարանաց դնին հիմունք,  
Նրողիկն ուսմամբ տնուս մանկւնք,  
Թեւ խառն ընդ թեւ եւ սիրտ ընդ սիրտ  
Իբրեւ մշտեալ բաղմաբիքս,  
Յօդուտ ազգի եւ Հայրենիաց  
Գարծ գործեցեան միշտ աննախանձ,  
Քէն չարաջոք ստեղծութեան  
Դիցին ի բոց միանգամայն,  
Էւ ի կրօն սուրբ կենսունակ  
Լիցին յաւէալ քաջ նահատակ,  
Միայն յայնժամ հրճուեանց, սիրտ իմ,  
Այն է գարուն Հայաստանի,

ՅՈՎ.ՍԷՓ ՎԱՐԴ. ՓԻՆԱԶԵԱՆԵՍ

## ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

### ՔՐԻՍՏՈՍ ՅԱՐԵԱՒ Ի ՄԵՌԵԼՈՅ

Հաւատացեալք Քրիստոսի, մեր մարգարէր Փրկիչը մարգկան փրկութեան մեծ գործը փառաւոր յաղթանակաւ ի գլուխ տարաւ, յաղթեց աշխարհի իշխանին, առ ոտն կոխեց մեղքերի ամեն տեսակները, հաղթեց մեր յառաջ առաքինութեան, բարեգործութեան և դէպի Արքայ-յութիւն առաջնորդող նեղ և անձուկ ճանապարհը, խորտակեց մարգկութեան վերայ բռնացող յաւիտենական մահուան եղջիւրները և աստուածային փառք յարեաւ ի մեռելոց, Իւր յարութիւնը մեզ հաւատացեալներին նոյնօրինակ յարութեան անսուտ առհաւատչեայ պարգեւելով, նորա ամբողջ երկրաւոր կեանքը մի երկունք, պատրաստութիւն էր մեր ամենիս փրկութեան, մեր կեանքը ևս թող երկունք ու պատրաստութիւն լինի մեր սեպհական փրկութեան, Յիսուսի յարութիւնը աւետող երկնային հրեշտակի ձայնը թող յարուցանէ և մեզ մեր բարոյական մեռելութիւնից, լցնէ մեր սրտերը Յիսուսի և ընկերի սիրով, զինէ մեր հոգին մեր յարութեան և երանական վայելման յուսովն ու հաւատովը, որով կարող լինինք քրիստոնեաւայեւ առաքինութիւններով և բարեգործութիւններով յաղթանակել աշխարհի և նորա ամեն հոգեկորոյս մեղքերի և հրապուրանքների վերայ, և մեր հոգեբուխ գոհութեան և փառաբանութեան և աղօթից անուշահոտ իւղով և խնկով պատրաստուենք տօնելու Փրկչի Աստուածային յարութիւնը, յաւիտենական կենաց մէջ նորան փառակից լինելու կենդանի յուսովն ու հաւատովը:

Նորին Բարձր Սրբազնութիւն Ս. Էջմիածնի Վաթուղիկոսական Տեղակալ Գերապատիւ Մակար Արքեպիսկոպոսը Մարտի 27ին առաջին անգամ պաշտօնապէս այցելեց Մայր Աթոռոյս Գէորգեան Ճեմարանին Ս. Սինոդի Սրբազան Անդամոց և մի քանի Վարդապետաց հետ միասին: Ճեմարանի Մեծ. Տեսուչն ու Յարգոյ ուսուցչաց խումբը Նորին Բարձր Սրբազնութեանը դիմաւորեցին Ճեմարանի հարաւային դրան գաւթում: Նորին Բարձր Սրբազնութիւնը երբ մտաւ Հանդիսարանը, ուր ժողովուած էին Ճեմարանի բոլոր սանուկքը, մի քանի Իւրեան յատուկ աղբու խօսքերով ողջունեց նոցա և յայտնեց ամենին Իւր սրտի ուրախութիւնը նոցա քաջառողջ և բարեհամբաւ գտնելու համար: Սրբազան Հօր ողջունին անմիջապէս հետեւեց ուսանողաց և աշակերտաց քաղցր ու ներդաշնակ երգեցողութիւնը: Երգեցողութիւնից յետոյ Բ. Լսարանի ուսանող Ա. Զամինեանցը ուղղեց դէպի Նորին Բարձր Սրբազնութիւնը մի սրտառուչ ճառ, որոյ միջոցաւ Ճեմարանի բոլոր սանունց կողմից շնորհաւորելով Նորին Բարձր Սրբազնութեան գալուստն ու այցելութիւնը, հուսկ ուրեմն յայտնեց իւրեանց ամենից սրտի խորին ցաւն ու կսկիծը, որոնք պատճառել էր Ճեմարանի հանգուցեալ Վեհափառ Հիմնադրի մահը, նոյնպէս յայտնեց ամենի կողմից հաստատուն յոյս՝ գտնելու Նորին Բարձր Սրբազնութեան մէջ նոյն խնամքը, մխիթարութիւնն ու ակնկալիքը, որոնք վայելում և սպասումէին իւրեանց հանգուցեալ Վեհափառ Հօրից: Ճառից յետոյ Նորին Սրբազնութիւնը շեշտելով և ոգևորուած ձայնով արտասանեց հետեւեալ նշանաւոր խօսքերը. « Յաւուսեմ հոգւով, որ ես գալով Ս. Էջմիածին՝ այս Ճեմարանի Հիմնադիր — ամենայն Հայոց Գէորգ Դ. Վաթուղիկոսին չգտայ Իւր Հայրապետական Գահի վերայ, Ես և իմ Սրբազան Եղբարք — Ս. Սինոդի Անդամները ուխտած եմք ամենայն ջանք և աշխատութիւն ի գործ դնել և այս Ճեմարանը՝ իւր Հանգուցեալ Վեհափառ Հիմնադրի ցանկութեան համաձայն՝ պահպանել բարոյական և նիւթական ապահով դրութեան մէջ և այնպէս յանձնել նորան յաջորդող նորընտիր Հայրապետին: Դուք էք Հայոց Ազգի և Նորա Հոգեւորականութեան միակ յոյսը, ջանացէք ամենայն կերպով պահել և արդիւնաւորել նոցա ձեր վերայ ունեցած յոյսն ու ակնկալութիւնը: Դուք էք ժողովրդեան լոյսը, աշխատեցէք այդ լոյսը վառ և բորբոք պահել ըստ ժամանակին նոցա սրտից մէջ: Նորին Բարձր Սրբազնութեան այս նշանաւոր խօսքերի մէջ արտափայլող սրտի անկեղծութիւնն ու ջերմ ոգևորութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցան բոլոր հանդիսականաց վերայ: Ապա Գեր. Սրբազան Հայրը այցելեց Ճեմարանի մատենադարանին և ֆիզիքական գործիքների թանգարանին, նոյնպէս և բոլոր ուսանողաց և աշակերտաց՝ առանձին առանձին, իւրաքանչիւրոց իւրեանց լսարաններում և դասարաններում, խրախուսեց և քաջալերեց նոցա. ի մօտոյ ծանօթացաւ իւրաքանչիւր դասարանում

աւանդելիք առարկաներին և ցանկութիւն յայտնեց յարմար ժամանակներում ներկայ լինել նոցա Հոգեւրանութեան և Հայկաքանութեան գասերին: Եւ ապա քաջալերելով Մեծ, Տեսչին և Ուսուցիչներին՝ դարձաւ իւր սենեակը:

Արդարեւ Նորին Բարձր Սրբազնութեան բռնած խոհական ընթացքը Մայր Աթոռոյս Ճեմարանի վերաբերութեամբ և նորա վերայ ունեցած սէրն ու խնամքը կատարելապէս երաշխաւորումեն իրագործել Իւր արտասանած այն նշանաւոր խօսքերը, որոնք վերաբերումեն Ճեմարանի բարոյական և նիւթական աւելի ապահով դրութեան վերածելուն ի մխիթարութիւն Ազգիս և ի պայծառութիւն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ:

\* \*

Ամսոյս 2ին Մայր Աթոռոյս Գէորգեան Ճեմարանի ուսանողներն ու աշակերտները ի պատիւ յիշատակի Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ գրականական Հանդէս կատարեցին, որին ներկայ էին Նորին Բարձր Սրբազնութիւն Գեր. Մակար Արքեպիսկոպոսը և Ս. Սինօգի Սրբազան Անդամներից և Վարդապետներից ոմանք: Հանդէսը սկսուեցաւ ուսանողաց և աշակերտաց ներդաշնակ երգեցողութեամբ: Երգեցողութիւնից յետոյ Գ. լսարանի ուսանող Ս. Վանայեանցը ամբիոն բարձրացաւ և բերանացի ատենաբանելով նկարագրեց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կեանքը, չարչարանքը և Հայ ազգի վերայ ունեցած անշափ բարոյական երախտիքը: Հանդիսականները ատենախօսութեանը պատասխանեցին երկար ծափահարութեամբ: Նորին բարձր Սրբազնութիւն Գեր Մակար Արքեպիսկոպոսը ատենախօսութեան մի քանի կետերի մասին յայտնեց համառօտ խօսքերով իւր նկատողութիւնները, որոնք ընդունելութիւն գտան հանդիսականների կողմից: Սորան հետեւեց քաղցր երգեցողութիւն, որից յետոյ Ա. լսարանի ուսանող Մ. Տ. Աւետիքեանցը կարգաց մի երկար ու գեղեցիկ ճառ, որի մէջ բաւական ճիշտ պատկերներով աստիճանաբար նկարագրեց Հայոց հեթանոսական կրօնի զանազան շրջաններն ու դրութիւնները և վերջացրեց Քրիստոնէական կրօնի առաջին շրջանով: Ապա Նորին Բարձր Սրբազնութիւն Մակար Արքեպիսկոպոսը «պահպանիչ» ու վնքեց հանդէսը և հանդիսականները ցրուեցան:

Ցանկալի էր, որ մեր Թեմական ուսումնարաններում ևս յաճախակի կրկնուէին այսպիսի գրականական հանդէսներ ըստ ներելոյ հանգամանաց:

Ս. Սինօգի առաջարկութեան և բարձրագոյն բարեհաճութեան համաձայն ամենայն Հայոց նոր Վաթուղիկոսի ընտրութեան օր որոշուեցաւ 1884 թուականի Մայիսի 6-ը:

Ս. Սինօգի կարգադրութեամբ ներկայ 1883 թուականի համար Ս. Էջմիածնի Տպարանական ժողովի անդամ նշանակուեցան բարեշնորհ Սահակ վարդապետ Բաղդասարեանց, և շնորհունակ Սահակ և Եփրեմ Սարկաւազունք:

Ս. Սինօգի հրամանաւ Մողնւոյ Ս. Գէորգայ վանուց վանահայր բարեշնորհ Մկրտիչ վարդապետ Շահնտղարեանցը նշանակեցաւ վանահայր Ս. Հողակաթի վանուց և ի տեղի նորա կարգեցաւ նոյն վանուց վանահայր բարեշնորհ Եղիշէ վարդապետ Ամատունին, որին յանձնուեցաւ և Ապարանի գաւառի և Արարատի գաւառի պաշտօնները:

Ներկայ տարւոյս մարտի 26ին Մայր Աթոռում վախճանուեցաւ Հին—Նախիջևանի բնակիչ մահտեսի Մկրտիչ Թուենեանցը, որը կտակեց յօգուտ Մայր Աթոռոյս Ճեմարանի միանուագ երէ+հրէ+բ+բէ (300) յանուն ս. Գէորգայ եկեղեցւոյ Հին Նախիջևանի, և 4000 (4000), ան պայմանաւ, որ այդ գումարը մինչև յիսուն տարի մնայ տոկոսով արքունի բանկերից մինում. յիսուն տարուց յետոյ գոյացեալ գումարի տոկոսը տարեց տարի գործադրուի տեղւոյն Հայոց հեգեւոր—ծխական դպրոցի վերայ, կառուցանել իւր սեպհական գումարով յիշեալ եկեղեցւոյ արեւելեան կողմում չորս խանութ և նոցա արդիւնքը յատկացնել յօգուտ նոյն դպրոցի: Հարունակ տասն տարի ի նպաստ յիշեալ դպրոցի իւր սեպհականութեանց արդիւնքից տալ տարեկան հրէ+բ+բէ (100), նոյն եկեղեցւոյ խաչկալը շինելոյ համար յատկացնել և 400 (400), ամենայն տարի Հրեշտակապետաց տօնի օրը պատարագ մատուցանել և կերակրել աղքատներին, և լրացնել տալ յիշեալ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ զանգակատան թերի մնացած շինութիւնը: Հանգուցեալը իւր կենդանութեան ժամանակ իւր սեպհական ծախքով կառուցել է Հին Նախիջևանի Յաջորդարանի շինութիւնը և նուիրել է Ս. Էջմիածնին, Իւր սեպհական ծախքով կառուցել է տեղւոյ տղայոց դպրոցը, նոյնպէս յիշեալ քաղաքի ս. Գէորգ եկեղեցւոյ շինութեան ծախուց գրեթէ կէս մասը հոգացել է իւր սեպհականութիւնից:

Հանգուցելոյ մարմինը Մարտի 24ին արժանավայել հանդիսով թաղուեցաւ ս. Գայեանեայ վանուց սրահի մէջ:

Յիշատակն արգարոց օրհնութեամբ եղիցի:

„Рускій Курьеръ“ լրագրում կարգումենք, որ Ռուսաց բարձրագոյն Ս. Սինօգը իւր ժողովրդեան բարոյական և հոգեկան դրութիւնը բարոքելու համար ձեռք է առել զօրաւոր միջոցներ, — բոլոր նահանգների ժողովրդեան վիճակը հետազօտելու համար իւր Անդամներից (сенаторъ) քննիչ ուղարկել, մեծ քանակութեամբ կրօնական գրքեր տարածել:

քահանայից առանձին ուշադրութիւնը դարձնել իւրեանց հօտի բարոյական հոգատարութեան վերայ, եկեղեցիներում քարոզատութեանց ծրագիրն ընդարձակել, և որ աւելի գլխաւորն է, հսկել լուսեւական հոգեւորականութեան վերայ և արգելուլ նոցա իւրեանց եկեղեցական քարոզութեանց մէջ քաղաքական հարցեր շոշափել, որը շատ անգամ թողյն են տալիս իրանց անելու նոցա քարոզիչները (пасторъ)։

Թող դեռ եւս մեր ազգայիններից ոմանք պարզամիտք հաւատան եւ պնդեն թէ՛ լուսեւական քարոզիչների նպատակն է հոգւոյ փրկութիւն եւ բարոյական լուսաւորութիւն տարածել հայերի մէջ եւ ոչ քաղաքականութեան համար մարդօրսութեան պաշտօններ կատարել։

### Ա Յ Լ Ե Ի Ա Յ Լ Ք.

„Новое Время“ Ռուս օրաթերթը գրում է որ անուանի ծովագնաց Պոր-լոգփորսկին հնարել է օդաչու նաւ, որին կարողանում է ըստ կամի ուղղութիւն և ընթացք տալ ամենայն յաջողութեամբ։ Այս օդաչու նաւով նա մտադիր է ճանապարհորդութիւն անել հիւսիսային գոտւոյ վերայ։

Տերեքի նահանգի նոգկաու գիւղում ներկայ ամի անցեալ Փետրվարի 26ին վախճանուել է Օսեդին Ասագէ Սոկայեվ անունով մի մարդ 150 տարեկան հասակում։ Այս ծերունին մինչև իւր մահուան նախընթաց շաբաթը պարապելիս է եղել իւր տնտեսական գործերով ամենայն ժրութեամբ։

„Московская вѣдомость“ Ռուս օրագրի մէջ կարդում ենք, որ Լազարեան ճեմարանի վերատեսուչ պ. Քանանեանցը իւր քննութեանն ու հետազոտութեանն է ենթարկել ճեմարանի մատենադարանում գտնուած մի հատ աղիւս, որը կրում է իւր վերայ Նաբուգոդոնոսորի մակագրութիւնը, Այդ աղիւսը ունի երկ— և կէ— վերջով երկայնութիւն և երէ+ վերջով լայնութիւն, և նորա վերայ կայ եօթն տող մակագրութիւն բարեխոնեան մակագրութեանց մէջ գործածուած հին նշանագրերով գրուած, որի բովանդակութիւնն է «Նաբուկոդոնոսոր—ուսուր թագաւոր Բաբելոնի, տիրող e—soq—tl (անուն Բաբելոնի բազմայարկ և սրածայր աշտարակի) և e—zi—da (անուն տաճարի, բառացի նշանակութեամբ՝ յաւիտենական տուն) արքայորդի Նաբու—պօլ—ուսարա (Նաբուպալասարայ) արքայի Բաբելոնի»։

Ս—շ—ջէլ ջէ—ռէլուացքի սապնաջուրը մրգատու ծառերի, մարգերի և խաղողի որթերի (կուղբակ) պարարտացնող ամենալաւ միջոցն է։